(8

BIJDRAGE

TOT DE KENNIS DER

LUCHTGEZWELLEN,

ONDER DE HUID,

INZONDERHEID AAN DEN HALS,

ZONDER VOORAFGEGANE UITWENDIGE BELEEDIGING ONTSTAAN;

DOOR

W. H. DE VRIESE,

PH. NAT. ET MED. DR. HOOGLEERAAR TE AMSTERDAM.

Digitized by the Internet Archive
in 2016

https://archive.org/details/b22324239

BIJDRAGE

TOT DE KENNIS DER

LUCHTGEZWELLEN, ONDER DE HUID,

INZONDERHEID AAN DEN HALS,

ZONDER VOORAFGEGANE UITWENDIGE BELEEDIGING ONTSTAAN;

DOOR

W. H. DE VRIESE.

> »*Cet emphysème .... est encore peu connu,*
> »*et les annales de l'art n'en contiennent qu'un petit*
> »*nombre d'exemples.*" (Breschet.)

De aanzwellingen door lucht, onder de huid van het menschelijk ligchaam ontstaan, behooren veelal tot de zeer gewigtige aandoeningen, en zulks te meer, wanneer zij niet zijn voortgebragt door verwondingen of uitwendige beleedigingen. De laatste toch, hoezeer niet altijd van alle gevaar ontbloot, kunnen tot de minder gevaarlijke gebragt en veelal door de kunst bestreden worden: wij bedoelen hier het zoogenaamd *emphysema chirurgicum*, *emphys. traumatique* der Franschen.

Maar van veel grooter, ja van het grootste gewigt, zijn zoodanige aanzwellingen, welke worden voortgebragt, zonder uitwendige oorzaak, door eene inwendige ziekelijke aandoening. Deze kunnen niet gerekend worden tot die ziekten, over welker wording, aard en geneeswijze, de nieuwere geneeskunst veel licht heeft doen opgaan. Zij verdienen en vereischen daarom een naauwkeurig en gezet onderzoek, en elke goede waarneming, hiertoe betrekkelijk, mag te meer als eene bijdrage tot de nadere kennis

daarvan beschouwd worden, daar de wetenschap juist geen' grooten voorraad van ziektegeschiedenissen, hiertoe betrekkelijk, bewaard heeft.

Op mijne vorige standplaats, te *Rotterdam*, waar ik de geneeskundige praktijk uitoefende, was ik, voor eenige jaren, in de gelegenheid een ziektegeval waar te nemen, waardoor mijne aandacht, sedert, meer bijzonder op deze aandoeningen is bepaald geworden. Het is welligt niet onbelangrijk hetzelve hier mede te deelen, en het kan misschien dienen, om de aandacht onzer geneeskundige landgenooten nader op deze zaak te vestigen.

Ik zal eerst de ziekte-geschiedenis zelve, en daarna eenige, daaruit af te leiden, beschouwingen voordragen.

Op den 25sten Junij 1833, werd ik op den middag zeer dringend verzocht te komen bij het kind van zekeren *H. Schraauwen*, en zijne vrouw, zijnde burgerlieden, wonende achter de Groote Kerk, wijk H. N°. 204, in gemelde stad. Men liet mij zeggen, dat het stervende was.

Ik vond, daar komende, werkelijk een zesjarig jongetje, genaamd *Dieles*, met zeer benaauwde en versnelde ademhaling. Rusteloos wierp hij zich op zijn leger heen en weder. Zijne oogen waren hoogrood, de oogleden gezwollen, daardoor half gesloten, terwijl het aangezigt zeer was opgezet. Als hij wilde spreken of antwoord geven op gedane vragen, brak een hevige hoest, die al het eigendommelijke van den kinkhoest had, en waaraan men zeide, dat het kind reeds eenige dagen geleden had, zijne woorden af. Zijne tong was droog, hard, als met leder overdekt, in het midden met een zwart beslag. De dorst was schier onlesehbaar. De afscheidingen en ontlastingen van den onderbuik, en die van urine, waren óf ten eenemale gestoord, óf althans uiterst onbeduidend. De halsslagaders waren zeer opgezet, en deden, zoowel door den versnelden slag, als de hardheid op het aanvoelen, eene stoornis en vermeerderde snelheid in den bloedsomloop, en vooral ophooping van bloed naar het hoofd vooronderstellen. Een zeer opmerkelijk verschil in de beide polsen had hier plaats. De regterpols was namelijk klein, traag, krampachtig. De linker was ruimer en sneller. Ik had vroeger dit kind, en in gezonde dagen, namelijk tijdens ik hetzelve vaccineerde, veel gezien, en nimmer een verschil van dien aard ontwaard. De benaauwdheid der ademhaling klom, op sommige oogenblikken, tot stikkens toe; doch was in de regterzijde hoogst pijnlijk bij het inademen, en dus veel meer belemmerd dan in de linkerborst. Bij het hoesten bragt de lijder, nu en dan, een taai bloederig slijm op. Zijne huid was brandend heet, met uitzondering van de uiterste ledematen, die veelal koud waren.

Bijzonder werd mijne aandacht getroffen, door eene dikte aan de regterzijde van den

hals, zich uitbreidende met eene zeer breede grondvlakte, ter plaatse van het sleutelbeen, en wel langs den bovenrand dezes beens tot aan den schouder. Naar boven toe strekte dit gezwel zich aan den hals, ter lengte van eenige (3—4) duimen uit. Van de onderliggende deelen zal hetzelve, naar ik gis, 2—3 duimen zijn opgeheven geweest. De omstanders hadden het niet zien ontstaan. Slechts wisten zij mij mede te deelen, dat men hetzelve, voor weinige uren, voor het eerst had opgemerkt, na eenen allerhevigsten aanval van hoest, waarin men meende, dat het kind blijven zoude, gelijk men het noemde, en waarbij mede veel slijm met bloed was opgeworpen geworden.

Dit gezwel nu was rood en heet, zoo als de geheele huid, zonder klopping, slechts pijnlijk bij diepe indrukkingen door den vinger, waarbij men de opgehevene huid als het ware tot op den bodem des gezwels kon terugbrengen, en na welks terugtrekking het gezwel weder de vorige gedaante verkreeg, van den vinger niet het geringste spoor achterlatende.

De inhoud van het gezwel kwam mij evenmin twijfelachtig voor, als de betrekking van hetzelve met den hoest. Maar de aard van dat verband was mij voor alsnog onverklaarbaar. Hoewel nu nog niet, bij voorkeur, mijne aandacht gevestigd hebbende op dit verschijnsel, begreep ik evenwel toen reeds, dat, zoo het den lijder mogt gelukken, van zijne belangrijke borst-ongesteldheid op te komen, deze opzetting door lucht de noodlottigste gevolgen met zich zoude kunnen slepen. Reeds van dien tijd af, heb ik mij een' ongunstigen afloop dier ziekte voorgesteld. Dat hier kinkhoest met *pleuro-peripneumonisch* lijden plaats had, stond bij mij vast. Eene streng *antiphlogistische* behandeling was allezins aangewezen. Door den Heer chirurgijn BIJKERK, die met mij dezen lijder heeft behandeld, werd op mijn verzoek, een ruim aantal bloedzuigers aangelegd op de borst en in de zijde, waar de pijn het hevigste was, en eenige aan de hoofdslapen. Voorts werd een verzachtend *clysma* aangewend, en op de zwelling compressen met koud water, telkens, wanneer het water zijne koelte zoude verloren hebben, te ververschen. Ik ried aan om een dun *decoctum hordei*, of, naar verkiezing, koud water met suiker te drinken.

Ik zag het kind des avonds te acht uur weder. Op het *clysma* was geene *sedes* gevolgd. Het gezwel had zich op nieuw uitgebreid, en strekte nu reeds tot aan den *processus mammillaris* van het slaapbeen; het was daarbij aanmerkelijk meer uitgezet. Bij elken zwaren hoest-aanval scheen het meer in omvang toe te nemen. 's Avonds 11 uur, was de benaauwdheid op de borst iets verminderd en de koorts was toen ook niet zoo hevig.

26 *Junij*, *'s morgens* 6 *uur*. De nacht is rusteloos en bijna in denzelfden toestand

doorgebragt. De hoest is vooral niet verminderd. De koorts houdt aan; maar de pijn in de zijde is iets minder. De natuurlijke ontlastingen zijn nog niet hersteld. Alle uur 1 grein *calomel*. Spaansche vliegen-pleisters aan de kuiten. De bloeding in de zijde wordt steeds door laauwe pappen onderhouden.

Het bewuste gezwel baarde mij nieuwe onrust. Het was op nieuw in omvang toegenomen. Aan de linkerzijde had er zich, gedurende den nacht, een dergelijk gevormd. Dit nu was, aan het midden van den hals, naast het andere ontstaan, en had zich van daar, langs de linkerzijde van den hals, uitgebreid tot in den nek. Beide hadden nu met elkander gemeenschap, of liever vormden slechts één gezwel, dat zich bovenwaarts tot aan den kaakrand uitbreidde.

Na den middag van dien dag, was er eene algemeene *remissie* der ontstekingsverschijnselen, en eene ruime *sedes* van zwarte stof. De benaauwdheid en hoest waren evenwel juist als te voren, en de eerste was volstrekt ondragelijk. Het kind zat regt op in het bed, met de kniën tegen de borst aangedrukt, en het hoofd daarop leunende. Met de grootste moeite werd er, nu en dan, adem gehaald; terwijl het beletsel in de ademhaling doorgaans grooter was in de regterzijde. Nog altijd bleef de regterpols klein en ingetrokken, de linker vrijer en ruimer, maar zwakker dan den vorigen dag. Ik liet met het gebruik van *calomel* ophouden, en schreef eene *potio mucilaginosa* voor.

Gedurende dien dag, is de zwelling onder de huid steeds in uitbreiding toegenomen; hoofd en romp schijnen niet meer door den hals van elkander afgescheiden te zijn, maar, door de monsterachtige zwelling van dit deel, een onafgebroken geheel te vormen. Des avonds 9 uur van dien dag, was het geheele aangezigt *emphysemateus*, de oogen konden zich, door de zwelling der oogleden, niet meer openen. De hoogroode kleur had voor eene doodelijke bleekheid en, hier en daar, loodkleur plaats gemaakt. De lucht had zich nu door het geheele aangezigt en het voorhoofd verbreid; de borst geleek eenen zeer opgezetten vrouwenboezem. De huid had, met hare roode kleur, ook hare verhoogde warmte verloren. Zij scheen, bij elken hoest, zich nog meer op te blazen. De koude der ledematen nam toe.

Het *emphysema* begon meer en meer mijne bezorgdheid op te wekken. Er bleef mij geen twijfel meer over, dat het met de regterlong in gemeenschap was. Deszelfs steeds toenemende omvang kon mijne ongunstige *prognosis* slechts versterken. Ik voorzag, dat de zich meer en meer verspreidende lucht, tot in het celwijsweefsel van alle organen, en in de eerste plaats in dat van de borst, zoude doordringen, en eindelijk, op welke wijze dan ook, hetzij door in de bloedmassa door

te dringen, hetzij door in of op de hersens te geraken, den dood zoude kunnen te weeg brengen.

27 *Junij*, *'s morgens* 7 *uur*. De toestand, in 't algemeen, als gisteren. De huid echter begint nu meer en meer opgeblazen te worden en, bij afwisseling, als een zak en rimpelig om het ligchaam te hangen. De lucht heeft armen en beenen doordrongen, zoodanig dat men dezelve met de hand omvattende en naar boven strijkende, er deze in kan opdrijven. Slechts het inwendige der handen, de voetzolen en het eigenlijke *pericranium* zijn vrij. De hoest is, in hevigheid, niet verminderd, hoewel de aanvallen niet zoo spoedig als vroeger elkander opvolgen. Alle uur 1 poeder uit *sulph. aur. ant.* gr. $\frac{1}{4}$, even zoo veel *calomel* en *extr. hyosc. nigri.* $\frac{1}{2}$ gr. met *pulv. gummosus.* Ik stelde mij voor, door deze oplossende methode en verdoovende geneesmiddelen, allengs den hoest te verminderen, en ook de, langs dezen weg eeniglijk mogelijke, genezing van het *emphysema* te beproeven.

In dien toestand verkeerde de lijder, gedurende eenige dagen. De verrigtingen van het darmkanaal schenen intusschen eenigermate tot den normalen toestand terug te keeren. De urin-afscheiding was eveneens natuurlijk. De tong werd zuiverder. Maar de hoest, de benaauwdheid en de slapeloosheid waren steeds dezelfde. Ik vleide mij, te vergeefs, dat het *emphysema* zoude verminderen door opslorping der lucht, of dat, onder het gebruik van *narcotica* en *antimonialia*, de geheele toestand zoude verbeteren. Ik liet de slappe huid wasschen met in water ruim verdunde minerale zuren, om plaatselijk den *tonus* van dit orgaan te vermeerderen. Er werd met dezelfde poeders voortgegaan, ten laatste echter met uitlating van den *calomel.*

Omstreeks den 2^den^ Julij, kwam ik met den Heer chirurgijn BIJKERK overeen, de opgeblazene huid te openen, ten einde aan de lucht, onder dezelve bevat, eenen uitweg te geven. Tot dat einde, werd dezelve door genoemden heelkundige midden op de borst op eenige plaatsen met kleine openingen doorboord, waardoor de uit armen en beenen, enz. opgestuwde lucht, met gesis werd uitgedreven. De huid viel daardoor zamen en de zwelling hield natuurlijk, op die wijze, op; maar verligting in de benaawdheid volgde daarop niet. Ik liet het lijdertje daarna geheel en al zwachtelen, te beginnen van de uiteinden der extremiteiten, om hierdoor de slappe huid te doen aansluiten. Doch, al spoedig bleek ook dit middel van weinig, of liever van niet het geringste nut te zijn. Want, bij den eersten nieuwen hoest-aanval, werd het geheele expulsief verband, als het ware, eensklaps losgerukt en afgeworpen, doordien de, bij den hoest, op nieuw ingetredene lucht eene gelijke zwelling, als te voren bestond, voortbragt. Ik kan niet verheelen, dat al deze mislukte pogingen weinig dienstig waren om mij, toen

in den aanvang eener praktische loopbaan, te bemoedigen. Ik had te vergeefs de mij ten dienste staande geneeskundige Schrijvers geraadpleegd. Te vergeefs had ik de rijpere ondervinding en geneeskundige kennis van vele mijner Rotterdamsche kunstbroeders ingeroepen. Slechts de overtuiging van den gewissen aanstaanden dood van het aan mijne zorg toevertrouwde kind, scheen over te blijven. Dit hield mij echter niet terug, om onvermoeid te zijnen behoeve alle inspanning aan te wenden. Nu en dan werden de zure en aromatische wasschingen en inwrijvingen herhaald, en werd, door nieuw gemaakte openingen, de lucht meermalen uitgelaten.

Maar bovenal vestigde ik mijne aandacht op eene krachtdadig ingrijpende kuur, die, zoude de lijder nog behouden worden, zonder verder uitstel, moest plaats hebben. De hoest, hier de ontwijfelbare oorsprong der kwaal, behoorde, tot elken prijs, te worden bedwongen. Maar, dat kinkhoest zich zoo maar niet *laat* bedwingen, weet ieder, die meermalen getracht heeft denzelven te bestrijden; onze onvruchtbare pogingen hadden er ons op nieuw de verzekering van gegeven.

Ik besloot dus tot eene ruimere toediening van verdoovende geneesmiddelen, om de zenuwkramp te verminderen, alzoo den hoest te overwinnen, en met denzelven het *emphysema;* en des noods, tot dat er duidelijke verschijnselen van narcotische vergiftiging ontstaan zouden, voort te gaan en op te klimmen.

Ik schreef den patient poeders voor, elk uit $\frac{1}{6}$ *gr. herb. bell. donnae*, het eene uur te nemen, en eene mixtuur uit: *vin. stibiat*, en *aq. Laurocer. coh.* ââ dr β, met β once gomslijm, even zoo veel *syr. pap. rhoead.* en zes oncen water, waarin was opgelost β dr. *extr. hyosc. nigri.*, waarvan het volgende uur 1 kleine spijslepel vol, en zoo voortgaande, moest genomen worden.

Velen zullen oordeelen, en ik zal het geredelijk toestemmen, dat in deze behandeling de, zoo hoog te prijzen, eenvoudigheid was uit het oog verloren. Misschien zal men meenen, de voorzigtigheid tevens. Ik wil wel gelooven, dat het eene of andere der gebezigde *narcotica* hier misschien zoude hebben kunnen voldoen. Ik wil zelfs de mogelijkheid aannemen, dat men, door langzame vermeerdering der gift, hetzij alleen van *aq. Laurocerasi*, hetzij van eenig ander der aangewende *narcotica*, misschien tot het doel, dat ik mij voorstelde, had kunnen geraken. Maar, wie kon daarvan vooraf zeker zijn? en dit wel onder omstandigheden, waarin men zich, zoowel op grond van hetgeen plaats vond, als naar aanleiding van den noodlottigen afloop van andere bekende gevallen van dien aard, altijd op eenen plotselingen dood van den lijder moest verwachten. Zulke overwegingen nu, moesten elke onzekere en niet spoedig en krachtdadig ingrijpende geneeswijze ontraden. Er bleef geene keuze over, ten zij die van door het

verwekken van eenen narcotischen toestand, het hoofdverschijnsel, den hoest, te bestrijden. In dat gevoelen zag ik mij ondersteund door mijnen hooggeschatten vriend en toenmaligen Rotterdamschen kunstgenoot, den Utrechtschen Hoogleeraar G. J. MULDER, die dit belangrijk ziektegeval tot het einde toe met mij heeft nagegaan, en aan wiens helder oordeel en echt praktischen blik ik, ook in dezen, veel verschuldigd ben.

Van dezen oogenblik af, bezocht ik het lijdertje nog meermalen dan tot dus verre had plaats gehad, om den mogelijk schadenden en vergiftigen invloed der narcotische geneesmiddelen na te gaan, des noods te bestrijden, of het gebruik dier geneesmiddelen te doen staken. Den volgenden dag, was de hevigheid van den hoest reeds eenigzins minder; ten gevolge waarvan de opzwelling van de huid mede niet in dien graad als te voren aanwezig was. Ik schreef dit aan de aangewende geneesmiddelen toe. En dat deze niet werkeloos zijn zouden, was te wachten; maar, het bleek bovendien bij de uitkomst, daar het kind voortdurend over misselijkheid geklaagd, echter niet gebraakt, en nu en dan, hoezeer onrustig, geslapen had. Op den 5^{den} Julij, dat is, den tweeden dag, nadat die behandeling was aangevangen, waren de hoest en de benaauwdheid reeds veel minder, en de zwelling in dezelfde rede verminderd. Er had eene overvloedige afscheiding van eene flaauw gele urine plaats. De huid bleef steeds slap, en bevatte nog altijd, na eenen hoest-aanval, veel lucht. Ter ontlasting van dezelve werden er steeds, op nieuw, nu en dan openingen gemaakt. De voorzigtigheid scheen aan te raden om, bij de reeds aanvankelijke betersehap, de dosis te verminderen. Van toen af, werden b. v. de poeders om de drie uren gegeven.

In de opvolgende dagen, is de hoest, en met dezen het *emphysema*, meer en meer bedaard en verminderd. Alle verrigtingen werden, van toen af, allengskens normaal. Terwijl, in de eerste dagen, naauwelijks eenig voedsel gebruikt werd, vraagt de lijder nu, daarentegen, om eten. Men gaf hem, buiten mijn weten, vrij zwaren kost, die echter niet slecht bekwam. De slaap, nu niet meer door hevige benaauwdheid verhinderd of afgebroken, kon allengs meer en meer zijnen verkwikkenden invloed uitoefenen. De poeders, die voortdurend misselijkheid bleven veroorzaken, en waarvan het gebruik dus immer lastig was, werden ter zijde gesteld. Alleen met de *mixtura narcotica* werd voortgegaan. Somwijlen komt wel de hoest met aanvallen, maar steeds minder hevig, terug, en doet daarbij op nieuw *emphysema* ontstaan.

Ik heb hier mijne dagelijksche aanteekeningen, toenmaals gehouden, niet verder medegedeeld; want zij leveren te weinig afwisseling; de betersehap toch nam bij den dag toe. De kleine verliet zijn bed, liep spelen en gebruikte spijs en drank, even als

hij te voren in gezonde dagen deed. De hoest is wel niet opgehouden, en blijft nog altijd zeer karakteristiek, maar heeft toch niets van zijne vroegere hevigheid meer. Hij gebruikte nu tot geneesmiddel slechts *ipecacuanha*, in kleine giften (*refracta dosi*). Voor voedsel ried ik sago, arrowroot en later een afkooksel van IJslandsch mos aan. Zoo kwam hij eenigermate tot zijne krachten terug. Omstandigheden van eenen geheel anderen aard trokken, destijds, mijne aandacht van den zieke, dien ik met zoo veel zorg en belangstelling had gadegeslagen, af. De tweede cholera-epidemie teisterde met vernieuwde hevigheid het volkrijke en bloeijende *Rotterdam*. De beide ouders werden daardoor aangetast, en de moeder bezweek voor haar geweld. In die dagen genoot de jongen natuurlijk niet de, voor zijn herstel zoo noodige, zorg. Dit had dan ook, ten deele, eerst plaats in de maand September van dat jaar, in welke ik denzelven voor het eerst bij mij aan huis zag. Hij was toen nog bleek en had iets eigenaardigs in zijn uitzien, alsof hij aan *oedema* leed. Hij hoestte weinig. Hij was nog zóó zwak, dat hij niet dan met moeite kon gaan. Ik heb hem evenwel, later en bij herhaling, volkomen gezond gezien.

Eene vriendelijke hand heeft mij onlangs uit *Rotterdam* berigt, dat de jongen, die nu ongeveer zijn veertiende jaar moet bereikt hebben, voortdurend zeer gezond geweest, wel ontwikkeld, goed gespierd en van een bloedrijk ligchaamsgestel is, zijnde van het vroeger plaats gehad hebbende uitwendig gebrek, geen spoor overig.

Hier eindig ik het, welligt reeds te omstandig, ziekteverhaal, dat ik, zoo getrouw mogelijk, getracht heb mede te deelen. Meer dan één bevoegd geneeskundige wien ik hetzelve heb medegedeeld en over deze zaak heb geraadpleegd, heeft mij aangeraden deze waarneming bekend te maken. Aan de welwillende mededeeling van vele mijner geneeskundige vrienden ben ik de kennis en inzage van menige letterkundige bijdrage tot dit onderwerp verschuldigd; hetgeen ik, bij dezen, dankbaar erken. Mijne bezigheden van botanischen aard hebben niet gedoogd om mijnen tijd toe te wijden aan de redactie van verhandelingen uit het gebied van de geneeskunde; waartoe ik nu slechts overging, om, voor zoo veel mij mogelijk was, eenigzins te voldoen aan de verpligting mij opgelegd door het lidmaatschap van het Genootschap: *Ter bevordering der Genees- en Heelkunde.*

De uitkomst heeft hier mijne voorzegging volkomen gelogenstraft. Ik houd het voor waarschijnlijk, dat de aangewende geneeswijze daaraan het hare heeft toegebragt; dat de kunst alzoo hier een menschenleven heeft helpen behouden, en dat, zonder die kuur, de afloop, vermoedelijk, doodelijk zoude geweest zijn.

Wij willen, in de eerste plaats, nagaan, in hoe verre het onderhavig geval, welligt

door andere van dien aard kan worden toegelicht. Hoezeer toch het aantal der hiertoe te brengen ziektegeschiedenissen, welke ter mijner kennis gekomen zijn, niet groot is, zoo zijn er toch enkele, met dezelve nagenoeg overeenkomende, door de geneeskundige schrijvers aangeteekend. Van deze wil ik er eenige in het geheugen mijner lezers terugroepen (1).

In de *Gazette méd. de Paris*, N°. 35 Sept. 1837, komt eene mededeeling van Dr. HICKS, van den volgenden inhoud, voor (2). Een kind van tien maanden oud, leed sedert eenige dagen aan eenen hevigen, met aanvallen terugkeerenden hoest, waartegen men, vruchteloos, velerlei geneesmiddelen had aangewend. Er toonden zich al spoedig verschijnselen van *encephalitis*, als stuipen, scheelzien, enz., die, na aanwending van *calomel* en koppen, verdwenen, terwijl de hoest overbleef. Op eens ontstond er, na twee of drie allerhevigste hoest-aanvallen, een uitgebreid *emphysema* aan den hals, op de borst en den buik, met moeijelijke ademhaling. Den volgenden dag sterft het kind. Bij de *autopsie*, vond men, na het borstbeen te hebben weggenomen, een aantal groote zakken (in het celweefsel?) met lucht gevuld, die uit het *mediastinum anterius* ontstonden. Het geheel voorste celweefsel van de borst was met lucht gevuld, bovenal aan de regterzijde en aan den wortel van de bovenkwab der long aan dien kant. Blies men de long, met een pijpje, op, alsdan werd de lucht op die plaats uitgedreven en kwam alzoo onder de *pleura*, waaruit het besluit werd opgemaakt, dat, door eene bersting in de uiterste vertakkingen der *bronchiae*, op dit punt, ten gevolge van den hoest, het *emphysema* was voortgebragt. De longen waren overigens in staat van *collapsus;* de regterlong was eenigzins *emphysemateus:* beiden waren inzonderheid van boven met *tubercula* bezet. Het hoofd is niet geopend; eene omstandigheid, welke de oorzaak van den dood hier nog meer twijfelachtig moet doen achten.

---

(1) Belangrijk hiervoor is het art. *Emphysème*, bewerkt door BRESCHET, in de *Dict. d. sc. méd.* XII. 1815. De verwijzing daarnaar kan mij de vermelding van de meeste ziektegevallen besparen.

(2) Zie aldaar: *Emphysème gén. spontané à la suite d'une toux violente; comparaison avec l'emphysème traumatique, par* Mr. HICKS. Een ander zeer belangrijk geval van *emphysema colli*, door hoest, bij mazelen veroorzaakt, in een nog niet driejarig kind, dat in den dood geëindigd is en, onder dezelfde verschijnselen gestorven, na den dood ook bijna gelijke uitkomsten der *autopsie* aanbood, vindt men in: *Neue Samml. auserl. Abhandl. für praktische Aerzte.* XV. Bd. 1stes St. Leipzig, 1832. p. 130, overg. uit *Trans. of the med. chir. soc. of Edinb.* vol. III. p. 2. p. 566.

Waaraan moet men hier den dood toeschrijven? Zoude niet, door het maken van openingen, de ophooping van lucht verhinderd geworden, en daardoor misschien het gevaar verminderd zijn? Zoo lang men niet met zekerheid weet, waaraan toch de dood bij hen, die aan *emphysema* sterven, is toe te schrijven, zal men zoodanige vragen niet veilig, niet met zekerheid en overtuiging kunnen beantwoorden. Intusschen zoude een geval, door BRESCHET, t. a. pl., aangevoerd, tot deze vooronderstelling doen besluiten. Het betreft een driejarig kind, dat aan kinkhoest leed en bij hetwelk, den vijfden dag na het begin der ziekte, een luchtgezwel boven het *sternum*, en weldra mede aan het geheele onderligehaam ontstond. Den volgenden dag breidde het zich ook uit tot de ledematen, en was vergezeld van de allerhevigste benaauwdheid. De hals was van gelijken omvang geworden als het aangezigt. Op raad van den beroemden DUBOIS werden verdoovende geneesmiddelen toegediend om den hoest te bedaren; er volgde, in weinige dagen, volkomen herstel.

In beide laatstgemelde ziektegevallen was, zoowel wat betreft de aanleiding als de verschijnselen, met het door ons aangevoerde genoegzaam overeenkomst. En, aan het door ons uit de *Gazette méd. de Paris* boven aangehaalde, mogen wij, ook wat de wording en ontwikkeling van luchtgezwellen aan den hals, door of na kinkhoest ontstaan, aangaat, eenigen niet onwaarschijnlijken grond voor de verklaring van onze eigene waarneming ontleenen, en misschien ook voor andere verzamelingen van lucht in de borstholte, of in de longen, die nu en dan den dood schijnen te veroorzaken, voor welken men niet altijd de reden kan aangeven, maar waarover de ziektekundige ontleedkunde in de laatste jaren bovenal, en ook in vroegeren tijd, eenig licht heeft doen opgaan. Hiertoe behoort, onder anderen, het door MAGENDIE aan BRESCHET (t. a. pl.) medegedeelde van een vijfjarig meisje, dat, na kinkhoest, als het ware door stikking stierf, zonder uiterlijk zigtbaar *emphysema*, maar waar de longen, bij het onderzoek van het ligehaam, na den dood, duidelijk *emphysemateus* waren. Voorts, mede uit het bekende geval van eenen advocaat, die, bezig zijnde met pleiten, eensklaps het vermogen van te spreken verloor, na zeven maanden lijdens, uitgeteerd stierf, en uit wiens borst en longen, bij de *autopsie*, met veel *crepitatie* en gesis, eene groote hoeveelheid lucht werd uitgedreven (1).

Dat er *emphysema* der longen ontstaan kan, door iedere sterke inspanning der longen, lagchen, schreeuwen, hoesten, lang en hardop spreken, door vreemde ligchamen

---

(1) M. TARANGET, *Receuil pér. de la soc. de méd. de Paris*, T. XI. p. 373.

welke in de luchtwegen geraken, is eene uit de geschiedenis onzer wetenschap bekende zaak (1). Hier moet natuurlijk eene buitengewone uitzetting van de cellen der longen plaats hebben, waarbij welligt eene verscheuring van de uiterste takjes der *bronchiae*, en daardoor uitstorting van lucht, óf in de borst zelve, tusschen de *pleura* en de long, óf bovenwaarts naar de halsstreek kan plaats hebben. Op die wijze, geloof ik, dat het ziekteverhaal, waarvan ik hierboven het omstandig verslag gaf, en alle overige soortgelijke, kunnen verstaan worden.

En hierdoor zijn wij, als van zelven, tot het begrip en de verklaring van hetgeen hier plaats vond, gekomen. Er was *emphysema* in de regterlong. Hieruit verklaar ik de meerdere benaauwdheid in de regter- dan in de linkerzijde, en het verschil, dat de beide polsen aanboden. Ik vooronderstel, dat vooral de bovenste kwab der regterlong zeer sterk *emphysemateus* geweest is; dat, bij de bersting van de uiterste luchtpijpstakjes, daar ter plaatse, de met geweld in het *parenchyma* ingedrongen lucht zich een' weg heeft gebaand door eene scheur der *pleura pulmonalis* in den top van den *saccus pleurae*, die zich uit de borstholte verheft, en dezen tot onder het sleutelbeen heeft doen uitrekken, mogelijk na eene voorafgaande *adhaesie* der beide bladen van het borstvlies; van hier vond die lucht, onder het sleutelbeen door, ligt eenen uitweg onder de huid van den hals. Eene andere wijze van ontstaan kan ik mij niet alleen niet denken, maar deze zoude ook strijden tegen al wat mij hieromtrent van elders is bekend geworden. Ongerijmd b. v. zoude het zijn, te vooronderstellen, dat er in de *arteria aspera* eene beleediging of scheuring zoude zijn. Want, ten eerste laat de structuur dier deelen dit niet toe, en anderdeels moest daarop, vooral op dien kinderlijken leeftijd, hevige ontsteking gevolgd zijn.

Bichat zegt: »*il est donc hors de doute que souvent chez l'homme l'air passe du poumon dans le tissu cellulaire*," nadat hij te voren had medegedeeld, dat een luchtgezwel zich eensklaps ontwikkeld had, onder den oksel bij eenen man, die met groote inspanning den adem had ingehouden, terwijl desault hem eene verouderde luxatie herstelde. In zijne belangrijke onderzoekingen over de oorzaken van den dood, komen proeven voor, welke ik hier niet mag voorbij gaan (2). »*Toutes les fois*," zegt hij, »*qu'on pousse l'air, avec une trop grande impétuosité dans le poumon, on*

(1) Meckel, *Mém. de l'Acad. Royal. de Berl.* VII. 6. — Bonet, *Sepulchr.* I. p. 408. — Morgagni, *Epist.* XVIII. art. 14. — Swietenii *Comm. in* boerh. *Aph.* 1220.

(2) Bichat, *Réch. phys. sur la mort*, p. 214. ed. Par. 1818.

produit son infiltration dans le tissu cellulaire, où il se propage de proche en proche et détermine par la l'emphysème de la poitrine, du cou, etc.

De geweldige indrijving van lucht in de ademhalingswerktuigen van dieren, doet, blijkens de proeven van BICHAT, deze in de bloedmassa treden. Het bloed daarna uit eene slagader gelaten, komt schuimende te voorschijn en toont eene groote hoeveelheid luchtbellen. Dat nu de intreding van lucht in het slagaderlijk stelsel, eenen plotselingen dood ten gevolge heeft, weet men, én van elders, én door de vele belangrijke proeven van BICHAT, welke ik mijnen lezeren bekend moet vooronderstellen, en dus hier niet noodig zal hebben te herhalen. Ik zoude van gevoelen zijn, dat de plotselinge dood bij *emphysema pectoris*, na of gedurende den kinkhoest zoo vaak waargenomen, door de hier gemelde intreding van lucht in de slagaders en uit dezen in de hersenen, is te verklaren, en dat de reden waarom niet alle *emphysematici* sterven, is af te leiden, óf van de meer of minder hevig aangedrongene lucht, óf van het tijdig openen der huid, (waardoor aan de ingedrevene lucht een uitweg, en dus minder gelegenheid om tot het inwendige der organen, welke zij, strijdig met derzelver natuur, omgeeft, voort te dringen, wordt gegeven), óf eindelijk van het gebersten deel der longen en deszelfs zamenhang met de omringende organen, is af te leiden.

Wat nu den aard der in de zwelling bevatte en door de gemaakte openingen uitgedrevene lucht betreft, het was ons, zoowel door de hevige benaauwdheid als door de groote mate van prikkelbaarheid van den lijder, onmogelijk dien te onderzoeken. Ik houd mij evenwel overtuigd dat dezelve vooral, zoo niet uitsluitend, uit dampkringslucht bestaan heeft. Om dezelfde bovengemelde redenen, was ook van het *stethoscopisch* onderzoek weinig te verwachten.

Er zijn ongetwijfeld nog andere wijzen, waarop luchtgezwellen aan den hals kunnen ontstaan. Ik haal hierbij slechts aan de voorbeelden daarvan bij *phthisis*, bij *emphysema pulmonum*, inzonderheid met vergroeijingen met de *pleura* gepaard (1).

Daarvan is het intusschen niet mijn oogmerk om hier te spreken, en de beiderlei aandoeningen zijn te zeer verschillende, om ze hier onder ééne rubriek te brengen.

Het is zeer moeijelijk, en in mijn oog zeer af te keuren, om uit eene enkele waarneming, in eene zoo gewigtige zaak als de geneeskunst, te besluiten, en dit wel ten opzigte van eene ziekelijke aandoening, welke door zoo velerlei oorzaken kan worden te weeg gebragt, en zich in zulke verschillende organen en vormen kan voordoen.

---

(1) Zie: *Medical facts and observations*, Vol. VII. London 1797. p. 259, enz.

Indien ik echter, uit het mij bekende en door mij zelven ondervondene, iets besluiten zal, ten opzigte van *emphysema*, vooral onder de huid, door kinkhoest voortgebragt, zoude de slotsom deze zijn:

Door kinkhoest kan, even als door iedere zware inspanning van de longen, *emphysema colli et cutis* ontstaan; en dit wel, na voorafgegaan *emphysema pulmonum* of *thoracis*. Beide laatsten moeten, vooral door de auscultatie, percussie en de overige verschijnselen, waardoor zij zich kenmerken, onderkend worden. Het *emphysema colli* is, in verband met deze kenmerken, of uit hetgeen voorafgaat, zoowel als door deszelfs uitwendige eigenschappen, kenbaar. De voorzegging moet altijd onzeker, veelal ongunstig zijn; en dit meer, naar mate het individu jonger en de aandoening, welke er aanleiding toe gaf, heviger is. Wij zouden echter meenen, dat, bij *emphysema colli*, in het algemeen, de *prognosis* niet zóó ongunstig zoude te stellen zijn, als bij eenvoudig *emphysema pectoris*, ook om de minder gemakkelijke erkenning van het laatste, en de mogelijkheid om bij het eerste, aan de lucht welke met zoo veel geweld is ingestuwd, eenen uitgang te verschaffen en daardoor de inwendige ophooping te voorkomen. Het onverwijld in het werk stellen van deze, in der daad kleine, en op zich zelve weinig beteekenende, operatie, bij het allereerste verschijnen van de zwelling, zouden wij meenen in ieder geval van *emphysema colli*, door kinkhoest voortgebragt, te kunnen aanraden. Een rationeel geneesheer zal zich immer houden aan het rigtsnoer eener algemeene therapie; maar, voor zoo verre de dringendste noodzakelijkheid hem noopt tot het bezigen van specifieke geneesmiddelen, zich niet onthouden kunnen, om, met voorbijzien van alle tegen-aanwijzingen, zijne pogingen aan te wenden, tot onderdrukking van den hoest, dien *fomes malorum*.

Ik eindig hiermede deze mijne mededeeling. Ik zoude gaarne treden in eene verdere behandeling van *emphysema pulmonum*, dat met het onderhavig onderwerp natuurlijk op het naauwste zamenhangt; maar, daardoor zoude ik ligt in wijdloopigheid vervallen, en mij verplaatsen op een terrein, waar ik, althans door eigene ondervinding, nog weinig te huis ben. Ik vergenoeg mij dus, voor het tegenwoordige, met, op deze zaak, met gepaste bescheidenheid, de aandacht te hebben gevestigd. De overtuiging, van het niet zeldzaam voorkomen van *emphysema pectoris* en *pulmonum*, welke ik met beroemde geneeskundigen (1) van onzen tijd deel, doet mij den wensch voeden, dat onze

---

(1) LAENNEC, ANDRAL, anderen; en onder de nieuwsten, GEORGE BUDD, M. D. *Remarks on emphysema of the lungs, read in Dec.* 1839 *before the medical and chirurgical Society of London. Vid. Trans. of the med. chir. Soc. second series.* V. p. 47. 1840.

vaderlandsche geneeskundigen hierop steeds naauwlettend acht mogen slaan bij de onderscheidene borstaandoeningen, en zulks inzonderheid bij kinkhoest, waar, niet zelden, een plotselinge dood, waarvan de oorzaak niet met zekerheid is aantegeven, wordt waargenomen. Eindelijk wensch ik, dat, ook door het zorgvuldig onderzoek der lijken van aan borstziekten gestorvene lijders, en niet alleen van derzelver longen en borstholten, maar ook van de bloedvaten en hersenen, over de, vaak duistere, oorzaak van den dood welligt eenig meer licht moge opgaan.

Amsterdam, 13 *Mei* 1841.